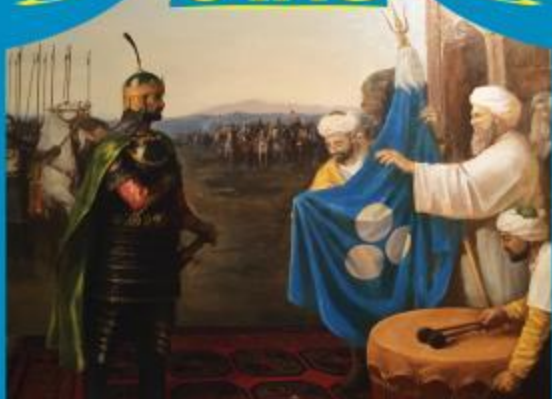

EMİR TİMUR

II OTAĞ

PROF. DR.
AHMET ŞİMŞİRGİL

OTAÇ -II-
EMİR TİMUR
Ahmet Şimşirgil

TİMAŞ YAYINLARI | 4191
Popüler Tarih Dizisi | 32

PROJE EDITÖRÜ
Neval Akbıyık

EDITÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM
Tamer Türp

1. BASKI
Nisan 2017, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-2533-6

9 786050 825336

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No:16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Takdim	9
Önsöz	11
Teşekkür	15

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHİPKIRAN EMİR TİMUR	19
Timur Doğdu!	21
Kimliği	23
Timur Türk'tür!	26
Yetişmesi	30
Timur Öncesi Maveraünnehr	34
Cengiz Han'dan Sonra	36
Emir Kazagan	39
Tuğluk Timur	41
Hükümdarlığa Giden Yol	43
Timur İle Karınca	46
Yorgunluğun Semeresi İzzettir	47
Çamur Savaşı	49
Serbedarlar Direnişi	52
Dostluğun Bitişi!	54
Saadet Güneşi Battı!	56
Sahipkiran Küregan Emir Timur	59

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİSTAN'DA BİRLİK	63
Devlet Merkezi: Semerkand	65
Harezm Seferi	66
Moğollar Ve Deşt-i Kıpçak Üzerine Sefer	68
Cihangir Mirza	70
Siğınanı Teslim Etmek Olmaz!	72
Urus Han'a Karşı	74
Meydan Savaşına Davet!	76

Dünyada Bir Hükümdar Olmalı!	78
Horasan'ın Zaptı	80
Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat Mezhebindenim!	82
Sistan Seferi	84
Dikbaşlılık Etme!	87
Mazenderan Seferi	90
Yeni Fetihler ve Semerkand'a Dönüş	92
İslâm İzzeti İle Aziz Ol!	94
Hafız-ı Şirazî	97
Toktamış Han	99
Toktamış'la Mücadele!	103
Ey Seyyidim! Yeniliyoruz!	106
Anadolu İle Komşuluk	110
Tehlikeli Gerginlik	113
Ömer Şeyh Bahadır	116
Timur'a Karşı Büyük İttifak!	118
Fazlullah Hurûfî	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA GÜCÜ	123
Toktamış Üzerine İkinci Sefer	125
Toktamış'a Ağır Darbe	126
Hindistan Seferi	130
Dehli Yolunda	134
Büyük Zafer	137
Yine Anadolu	140
Mirañşah Meselesi	143
Fitne	145
Memluklar Üzerine	147
Bu İş Hafife Almaya Gelmez!	148
Halep'in Zaptı	150
Şam Sana Lazımsa Gereğini Yap!	151
Dervişlere Saygı Kalmaz!	153
Memluk Ordusuyla Savaş	154
Emir Timur Şam'da	156
Timur ve İbni Haldun	158

Bağdat'ın Zabtı	161
Osmanlı İle Savaşa Doğru!	163
Yıldırım'dan İstekler	165
Yıldırım Bayezid Han	168
Sahipkıran Emir Timur	171
Savaş Stratejileri	172
Ordular	176
Savaş Düzeni	179
Ankara Muharebesi	180
Osmanlı Ordusunun Dağılması	184
İki Hükümdar Bir Arada	188
Takip	189
Timur Anadolu'da	191
İzmir'in Fethi	193
Yıldırım Bayezid'in Vefatı	196
İntihar Mı?	198
Demir Kafes Meselesi	199
Timur'un Anadolu'yu Terk Etmesi	201
Gürcüler Üzerine Sefer	203
Toylar	207
Çin Seferi	208

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VEFATI VE ŞAHSİYETİ	213
Sefer-i Ahiret	215
Büyük Üzüntü	217
Ailesi	220
Eşleri	221
Evlatları	222
Kızları	224
Emir Timur'un Fiziki Özellikleri	224
Vasıfları	225
Başarı Prensipleri	228
Muazzam Askerî Yürüyüşler	230
İstihbarat Teşkilatı	232
Oğlum Şahruh da Olsa Atını Alınız!	233

Dinin Yenileyicisi	239
Dinî Yönü	243
Hocaları	246
Hoca Şemseddin Külal	248
Seyyid Emir Külal	248
Mevlânâ Zeyneddin Ebubekir Tayabâdî	250
Mir Seyyid Bereke	254
Böyle Âlimler Olursa!	256
İlmî Yönü ve Hocaları	257
Çağlarüstü Şehircilik Anlayışı	258
Sadece Semerkand Mı?	261
Ticaret	263
İlim, Kültür ve Sanat	265
Sohbet Merkezi: Semerkand	267
Kadının Yeri	270
Cezalar	271
Fethettiği Ülkeler	273
Asırlar Sonra Açılan Mezar!	274
Sonsöz	281
Bibliyografya	283
Dipnotlar	289
İndeks	295
Resimler, Fotoğraflar, Haritalar	305

BİRİNCİ BÖLÜM
SAHİPKIRAN EMİR TİMUR

Ey muzaffer Timur!

Devlet işlerinde şu üç şeyi ihmal etme:

Birincisi istişare, ikincisi sabır,

üçüncüsü sağlam ve uyanıklıkla iş yapma.

Şeyh Ebubekir Tayabâdî

TİMUR DOĞDU!

İyi adam yurt kurar, kötü adam yurt bozar
Emir Timur

Düşmanların virane ettiği kadim Turan'da
Hak Teâlâ'nın nuru yağdı.
Kurtarıcı çocuk Timur doğdu
O gece gökyüzünü doldurdu nur
O gece yıldızlar oynadı, gözler kamaştı.
Karlara eriyip çiçekler kırırdaşıp güldü.
Bahçelerden bülbülün neşeli sesi geldi
Bu ses rüzgârlarla uzaklara yayıldı.
Sahipkıran oğlan Timur doğdu
Hak Teâlâ'nın nuru yağdı
Kurtarıcı çocuk Timur doğdu.

Gelecekte bir dünya imparatorluğunun kurucusu, bilim, fen, sanat ve İslâmiyet'in hamisi olacak Emir Timur 8 Nisan 1336 Pazar günü Ceyhun ile Seyhun Nehri arasında, eski adıyla Keş, şimdiki adıyla Şehrîsebz şehri yakınındaki Hoca İlgor (yeni adı Yakkabog) köyünde doğdu.¹ Doğduğu yer önceki dönemlerde "Hoşcuyi Abigar"; yani latif sulu çeşme ismi ile anılırdı. Çeşme civarına ahalinin yerleşmeye başlaması ile burada bir köy oluşmuş ve sonradan Hoca İlgor (İlgar) ismi ile anılmıştır.

Timur, Taragay ailesinin dördüncü erkek çocuğu olarak dünyaya geldi. Üç erkek ve iki kız kardeşi vardı. Abilerinin isimleri Suyurgatmış, Alemşeyh ve Caku; ablasının ismi Kutluğ Terken ve kız kardeşinin ismi ise Şirinbeka idi.

Annesi Tekina Hatun, Buhara'da dinî ve ilmî konularda görüşlerine müracaat edilen, nüfuz sahibi, "Sadruş-şuara" ve "Tacüş-şuara" denilerek hürmet gösterilen Ubeydullah Mahmud'un kızı idi.²

Dedesı Abagay, babası ise Emir Muhammed Taragay'dır. Babası Barlas kabilesinin önde geleni ve döneminin en itibarlı kişilerindendi.³ Ataları Keş şehrinde idarecilik yapmış ve bu bölgeyi yönetmişlerdi. Kendisi de önceleri bölgenin idarecisi durumundaydı. Ancak âlimlerle sohbet ve muhabbeti, ilimle meşguliyeti daha çok seviyordu. Bilhassa Şeyh Şemseddin Külal'e gönülden bağlıydı.

Muhammed Taragay bölgesinin idaresini kardeşi Emir Hacı Barlas'a devretti. Buna rağmen Muhammed Taragay yılda bir kere Moğol hanı tarafından yurt beylerinin çağrıldığı kurultaya davet edilirdi. O da bu toplantılara devamlı iştirak eder ve fikirlerini bildirirdi.⁴

Kaynaklarda, Timur'un doğumundan önce ve doğumu sırasında gerçekleştiği rivayet edilen bazı olaylar yer almaktadır. Bunlardan birine göre Emir Timur'un babası Muhammed Taragay bir gece rüyasında nurani bir zatın kendisine kılıç hediye ettiğini görmüştü. Kılıcı eline alıp havada oynattığında kılıcın yüzünden dağılan nurdan bütün âlem aydınlanmıştı. Muhammed Taragay ertesi gün bu rüyasını pîri Şemseddin Külal'e anlattığında o, "Müjde ey Muhammed Taragay! Bir oğlun olacak ve kılıcı ile dünyayı fethedip İslâm yolunda büyük işler başaracaktır" diyerek tabir etti. Şeyh ayrıca Muhammed Taragay'a oğlu doğduğunda talim ve terbiyesi ile bizzat ilgilenmesi, ona sanatlar öğretmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'i ezberletmesi tavsiyesinde bulundu. Muhammed Taragay bu habere çok sevinmişti. Bu rüyadan bir yıl sonra Timur dünyaya geldi.

Başka bir rivayete göre ise Muhammed Taragay oğlu Timur doğduğunda onu kucağına alıp Şeyh Şemseddin Külal'in yanına gelmişti. O esnada Şeyh Şemseddin Külal, Kur'ân-ı Kerîm okuyordu. Mülk Sûresi 16. âyetini okuduğunda Muhammed Taragay, pîrinin huzuruna girdi. Taragay pîrinden oğluna isim vermesini dileyecekti. Şemseddin Külal son okuduğu âyeti tekrar ederek "Eemintum men

fissemai en yahsife bi-kümü'l-erda feiza hiye temur”, (mealen “Gökte olanın sizi yere batırıvermeyeceğinden emin misiniz? O zaman yer sarsıldıkça sarsılır) diye okduktan sonra başını kaldırıp, “Ey Emir, işbu okuduğum âyet sözü şerefine çocuğuna Timur ismini verdik,” buyurdu.

Emir Timur’un doğduğu geceyi tarihçilerse şöyle tasvir etmişlerdir, “O gece etrafa bir nur çıkıp yeryüzüne dağılıp gitti. Bu nurun saadet nuru olduğu yorumlanıp, onun şanslı birisi olacağı anlaşıldı.”

İleride “Sahipkıran” lakabını alacak Emir Timur, hayata gözlerini açtığında dünya ülkelerine şunlar hükmediyorlardı: Çağatay Hanlığı tahtında Çangşi Han, Osmanlı tahtında Orhan Gâzi, Karakurum’daki Cengiz’in tahtında Togan Timur, İran’daki Hülagular tahtında Arpa Han, Rusya’nın güneyi ve Sibiry’a’nın doğusunu kaplayan Altın Orda tahtında Özbek Han, Kıpçak bozkırlarındaki Ak Ordu tahtında Mübarek Hoca, Güney İran’da Muzafferiler devleti tahtında Mübarizüddin Muhammed, Irak, Kürdistan ve Azerbaycan’ı içine alan Celayirler Devleti tahtında sülalenin birinci hükümdarı Taceddin Hasan Büzürg, Dehli Sultanlığı tahtında II. Gıyaseddin Muhammed Şah, Kahire’deki halifelik tahtında Halife el-Mustakfi, Mısır ve Suriye’deki Memluklar Devleti tahtında en-Nasir Nasreddin Muhammed, Moskova knezliği tahtında İvan Kalita, tarihte “yüz yıllık savaş” diyerek isimlendirilen karşılıklı savaşlara hazırlık yapan Fransa tahtında VI. Philip, İngiltere tahtında ise III. Edward bulunuyordu.

KİMLİĞİ

Biz kim Melik-i Turan, Emir-i Türkistanız.

Biz kim milletlerin en ulusu ve kadimi Türk’ün başbuğuyuz.

Emir Timur

Timur Türk müdür? Moğol mudur? Asil bir boydan mıdır? Yoksa bir çete reisi midir?

Bu sorular tarihçileri en çok meşgul eden konulardandır. Bilhassa ünlü Rus tarihçi V. Barthold'un ortaya attığı tezler kafaları daha da bulandırmıştır. Barthold'a göre Timur aşağı tabakadan, yol kesici ve asil olmayan birisi olup kendisini asilzade olarak tanıtmak ve Cengiz Han ile aynı soydan geldiğini göstermek için sahte bir soy kütüğü düzenlemiştir.⁵

Barthold'un bu tavrına aslında Türk tarihçileri yabancı değildir. Zira aynı senaryolardan Osmanlılar da kendilerini kurtaramamıştır. Nitekim Osmanlı tarihi ile ilgilenen P. Wittek, C. İmber ve E. Zaharov gibi tarihçiler de Osmanlı soyunun Kayılara dayanmadığı noktasında tutarsız fikirlerle ilim âleminin kafasını karıştırmayı başarmışlardır.

Büyük Türk ve İslâm hükümdarlarına olan bu düşmanlıklar aslında İslâmiyete karşı bir kin ve husumetin tezahüründen başka bir şey değildir. İlim adamlarının, bu konuları incelerken, bunları mutlaka nazar-ı dikkate almaları gerekmektedir.

Nitekim Barthold'un fikirleri incelendiğinde bu hususlar daha iyi aydınlanmaktadır. Kendisinin talebelerinden olup Altın Orda hakkında bir eser kaleme alan Yakubovsky, Barthold'un, hayatının son dönemlerinde Marksist olduğunu ve burjuvazi zihniyetini bir yana bırakıp tarihe sınıfsal bakış açısından baktığını, bu yüzden ilk yazdığı makalelerle sonraki makaleleri arasında farklar bulunduğunu açık bir biçimde belirtmektedir. O dönemde Türk düşmanı bazı yazarlar, "Kırgızlar ve Kazaklar Çingiz'in ve Timur'un torunlarıdır; Amerikalılar Kızılderililere nasıl muamele etmişse, biz de aynı şekilde muamele edip onları ortadan kaldırmalıyız" diyerek hükumeti Orta Asya'daki Türkleri imha etmeye teşvik ederken, Barthold da bunun yanlış olacağını, onları imha yerine asimile etmenin daha iyi bir yol olduğunu aleni olarak savunmaktaydı.

Yine Barthold'un St. Petersburg Fenler Akademisi ilmî toplantısında söylediği şu sözler asla unutulmamalıdır:

Biz bugüne kadar medeniyet seviyesi bizden aşağıda olan Türkistanlıların yurtlarını işgal ettik. Türkistanlılar bizim askerî üstünlüğümüzü kabul etti. Ancak manevi yönden onları yenemedik. Oysa asıl vazifemiz, onların maneviyatlarını öldürmektir. Eğer bunu başaramazsak galip geldik diyemeyiz.⁶

Barthold'un Timur hakkındaki sözleri mesnetli olsa ve Timur sonradan böyle uydurma bir şecere düzdürmüş olsa idi kendisini tamamen Cengiz Han soyuna bağlayıp Han unvanını alması gerekmez miydi? Oysa o her zaman Çağatay soyundan birini tahtta bulundurmuş ve kendisi Emir sıfatını taşımıştır.

İkinci olarak, Timur'un daha gençliğinde yaptığı ilk evlilikler ve kendi kızkardeşlerinin yaptıkları evlilikler onun konumunu haber vermektedir. Nitekim ilk eşi Caku Barlas'ın kızı Turmuş Aga idi. İkinci eşi Olcay Terken Aga ise Maveräünnehr Emiri Kazagan'ın torunu olup Emir Hüseyin'in de kızkardeşi idi.⁷ Bu durum onun soyluluğunun kesin bir işaretidir.

Diğer taraftan, Emir Timur'un Barlas boyundan olduğu hususunda bütün araştırmacılar ittifak halindedir. Ancak Barlas boyu hangi millete mensuptur? İşte bu noktada tarihçiler değişik fikirler ortaya atmışlardır. Bazıları Barlas oymağını Moğol ulusları arasında göstererek Timur'u da baba tarafından Türkleşmiş Moğol olarak kaydederken, bazıları ise bu boyun ve dolayısıyla da Timur'un Türk olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak Barlasların ve onlar gibi bir kısım boy ve oymakların çok sık el değiştiren bölgelerde olması farklı mensubiyetlere kapı aralamıştır.

Timurlular hakkında en geniş araştırmaları yapmış bulunan, *Timur ve Devleti* adlı kitabın yazarı İsmail Aka Bey, Timur ve Cengiz'in aynı soydan geldiklerini yazmakta, Türk veya Moğol olması konusunda ise bir şey söylememektedir.

Aynı şekilde Timur hakkında eser vermiş bulunan Hayrunnisa Alan da Timur ve Cengiz'in uzak atalarının bir olduğunu belirtmektedir. Ancak, o da İsmail Aka Bey gibi Timur'un Türk ve Moğol olması konusunda sessiz kalmaktadır.

Ünlü tarihçi Zeki Velidî Togan Bey Timur'un Türk olduğunu iddia ederken Moğolları da Türk yaparak ilerlemekte ve konuyu daha da karışık hale getirmekte, yeni bir tartışmanın kapısını aralamaktadır. Togan'a göre Cengiz Türk'tür. Timur da Cengiz ile aynı kökten olduğu için o da Türk'tür. Bu, gerçekten izahı güç bir açıklamadır.

Jean-Paul Roux'a göre ise Timur Türkleşmiş bir Moğoldur ve Barlaslar bir Moğol uruğudur. Keza *Moğolların Gizli Tarihi* isimli eserde Barlas boyu Moğol kabileleri arasında gösterilmektedir.⁸ Bu tespit Emir Timur'u Moğol olarak gösterenler için, en önemli delil olarak ortaya sürülmektedir. Oysa güvenilirliği oldukça zayıf olan bu eserde Türk olarak bilinen birçok kabile ve oymağın isimlerinin de zikredildiği malumdur. Bu durum zikredilen boyların etnik bir manayı ifade etmekten öte siyasi birliğin temini açısından kullanılan bir hususiyet olduğu anlaşılmalıdır. Ayrıca bu eserin tartışmalı olduğu da ilmî eserlerce belirtilmektedir.

Emir Timur'u Moğol olarak gösterenlerin dayandığı önemli bir kaynak da bugün Gûr-i Mir Türbesi'nde bulunan ve Timur'un torunu Uluğ Beg tarafından Isık Göl'den getirilip, yeşim taşına kaydedilen şecereleridir ki burada soyları Cengiz Han'a ulaştırılmaktadır. Oysa bu, tarihi gerçekliği olmayan bir kayıttır. Zira Emir Timur'un Cengiz Han ile ve Moğollarla bir ilgisi bulunmamaktadır. Zaten Emir Timur da tahta çıktığı zaman bir Moğol kanı taşımadığından han unvanını almamış ve bulunduğu bölgede birlikteliği sağlamak, itaati temin etmek adına her zaman kukla bir Han'ı yanında taşımıştır.

TİMUR TÜRK'TÜR!

Diğer taraftan Timur'un Türk olduğu hususu Müslim-Gayrimüslim pek çok tarihçi tarafından dillendirilmiş ve bu konuda neredeyse kesin bir kanaat oluşmuştur. Ünlü tarihçi ve araştırmacı merhum Yılmaz Öztuna Bey mevzuya sağlıklı bir açıklama getirmektedir. Ona göre Barlaslar bir Türk boyu iken Cengiz hâkimiyeti sırasında Moğollaşmış ve sonradan tekrar Türk kimliğine kavuşmuştur. Belki

Moğol hâkimiyeti sırasında etkin görev almaları onların Moğol ulusu gibi gösterilmelerine yol açmıştır.

Yılmaz Öztuna Bey'in görüşünü Özbek kaynaklar da desteklemektedir. Özbek tarihçilerin çoğuna göre Barlas kavminin menşei Türk'tür. A. Muhammedcanov ile Q. Recebov *Emir Timur* isimli eserlerinde şu şekilde yazmaktadırlar:

Emir Timur XIV. asrın 1360-1370 yıllarında Türk halkından, Barlas kabilesi temsilcisi olarak tarih sahnesine çıktı. O, büyük ecdatları Afrasiyab, Batır Tanrıkut, Oğuzhan, Attila, Bumin Kağan, Satuk Buğra Han, Sebüktegin, Tuğrul Bey, Kutbuddin Muhammed gibi kendi devrinde yeni Türk devletinin temellerini attı.⁹

Yine Özbek tarihçiler M. Hudaikulov ile F. Tilavatov *Emir Timur ve Onun Cihan Tarihindeki Yeri* isimli eserlerinde yanlış bir yargıya dikkat çekmektedirler. Onlara göre Batılı tarihçi ve yazarların çoğunluğu Emir Timur'u Türk Barlas kabilesinden olmasına rağmen "Büyük Moğol" olarak isimlendirdiler. Bu isimlendirmeler tarihi hakikate ve adalete zıttır. Emir Timur Türklerin Barlas kabilesindedir.¹⁰

Ünlü İngiliz Bizantolog ve *Bizansın Son Yüzyılları* kitabının yazarı Donald M. Nicol, eserinde Timur'u tarif ederken, "Ortadoğuda destansı bir kişiliğe bürünmüş, Cengiz soyundan geldiği iddiasında olsa da aslında Moğol olmaktan çok Türk'tü" diyerek Emir Timur'un kimliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Keza Asya ve Doğu medeniyetleri hakkında önemli eserleri olan, Fransız Akademisi üyesi ve tarihçi Rene Grousset (1885-1952) *Bozkır İmparatorluğu* isimli eserinde, "Timur'un Moğollukla hiçbir alakası yoktu. Çünkü Türk'tü. Maveraünnehr'de Keş civarına hâkim olan soylu Barlas aşiretinden geliyordu"¹¹ demektedir.

Bir diğer Fransız tarihçi Louis Bazin, bilhassa *Moğolların Gizli Tarihi*'nde verilen bilgilerle Timurlu tarihçilerin kaydettiği bilgileri karşılaştırarak fevkalade bir değerlendirmede bulunmaktadır. Ona göre Timur, sadece Saray Mülk Hanım ile evlilik yaparak Moğollarla

akraba, yani küregan (damat) olmuştur. Dolayısıyla Timur Barlas kabilesine mensup olup bu kabilenin de Moğollar ve Cengiz ile hiçbir alakası yoktur.

Günümüz Fransız tarihçilerinden Lyusen Keren ise *Emir Timur Saltanatı* kitabında bu konuya farklı bir değerlendirme ile yaklaşmaktadır. Keren'e göre Muhammed Taragay'ın, oğluna, Türk ülkelerinde çok kullanılan bir ismi, "Timur" adını vermesi Türk olduklarının net bir göstergesiydi. Keren, Ankara Muharebesi'ni anlatırken de Asyalı Türkler ile Avrupalı Türklerin yahut Doğu Türkleri ile Batı Türklerinin savaşı tabirini kullanarak Osmanlıların yanı sıra Timurluların da Türk olduğunu net bir biçimde belirtmiştir.¹²

İspanyol Elçi Ruy Gonzáles de Clavijo *Timur'un Hayatı & Kadiz'den Semerkand'a Seyahatler* kitabında Timur'un Türk göçmenlerinin ırkından olup soyları ile övünen asil bir nesilden geldiğini belirtmiştir. Amerikalı tarihçi Richard Bulliet de Barlasların Moğollarla bir ilgisinin olmadığını ifade etmiştir.

XIX. asırda yaşayan Reşidüddin Fazlullah Kazvini, *Câmiu't-Tevârih* adlı eserinde Cengiz'in kabilesinin Moğol olmasından dolayı, Türk kabilelerinin, kendilerini soylu ve ulu göstermek için, Moğollardan olduklarını ifade ettiklerini belirterek "aslında Barlas Kabilesi hiçbir zaman Moğol olmamıştır," demektedir.

Özbek tarihçi ve yazar Hurşit Devran da *Timurname* isimli eserinde Barlas kabilesi ile ilgili bilgiler vermektedir. Ona göre soy olarak Türk kanını taşıyan bu kavmin adı eski Türkçede "kartal" manasına geliyordu. Zira Türklerde boyların hepsi bir hayvan adını almaktadır.

Bu arada Cengiz döneminde ülkenin Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'a verilmesi sebebiyle bu toprakların Çağatay soyundan gelen kişiler tarafından yönetilmesinden dolayı kitaplarda Barlas kavminin Çağatay ulusundan olduğu ibaresi yer almakta ve Barlas boyunun Moğol kabilesi olduğu intibahı verilmektedir ki burada Çağatay ulusuna tâbi olmak ile Çağatay ulusundan olmak karıştırılmamalıdır.

Nihayet Emir Timur'un bizatihi kendisi de Türk olduğuna her zaman vurgu yapmıştır. Kendisinin kaleme aldığı tarihinin bakıldığında bu husus açıkça görülmektedir. Resmî yazışmalarında mühürünü "Ben Timur, Allah'ın Kulu" şeklinde basarken, Türk kimliği ile övünüyordu. Şöyle ki, "Biz kim Melik-i Turan, Emir-i Türkistanız. Biz kim milletlerin en ulusu ve kadimi Türk'ün başbuğuyuz."

Diğer taraftan, Emir Timur'un ana dili Türkçeydi. Türkçenin haricinde Farsça ve Moğolca da biliyordu. Sarayında, etrafında, ordusunda, ülkesinde konuşulan dil Türk diliydi.

Muiniddin Natanzi'nin *Müntehabatü't-Tevârih-i Muinî* kitabına önsöz yazan Gulam Kerimi'nin ifadelerine göre Emir Timur döneminde seferlerin ve önemli olayların tarihini yazma işini üstlenen yazıcılar bu vazifelerini Türk diliyle ifa etmekteydiler. Dolayısı ile Emir Timur'un Türkçenin gelişmesinde, büyümesinde, yerleşmesinde, kuşaklara aktarılmasında büyük rolü vardır.¹³

Emir Timur'un Türk kimliğinin en büyük göstergelerinden birisi bugün *Pîr-i Türkistan* olarak bilinen Hoca Ahmed Yesevî'ye olan sevgisidir. Yaşadığı 1093-1156 yılları döneminde Türk milliyetinin hamuru olmuş olan Ahmed Yesevî, göçmen Türkler arasında çok iyi tanınan ve bilinen bir simadır. Ahmed Yesevî'nin öğrencileri ve takipçileri onun *Hikmetler* denilen şiirlerini yüzlerce yıldan beri okuyup aktararak Türk dilinin devamlılığını sağlamışlardır.

Ahmed Yesevî'nin yazdığı *Hikmetler* Türk dünyasının her yerine yayıldı, söylendi. Onunla birlikte Türkçe canlandı. Yesevî'nin soyundan ve yolundan gelenler Türkçe söylediler. Rivayete göre, Ahmed Yesevî'nin yüz binin üzerinde müridi vardı ve bunlar dört bir yana yayılarak onun irşatlarını, hikmetlerini her tarafa taşıdılar.

O aynı zamanda Emir Timur'un çocukluk ve gençlik dönemi-ne, iki asır önce söylemiş olduğu hikmetli sözleriyle damga vuran bir büyüktü, bir âlimdi. Timur'un en sevdiği, sık sık okuduğu ve okuttuğu eserlerden biri Hoca Ahmed Yesevî'nin *Hikmetler*'iydi.¹⁴

YETİŞMESİ

*Kaderinde varsa hükümdar olursun,
ama ne olursan ol Müslüman ol,
hiç kimseye haksızlık yapma,
hiç kimseye sebepsiz zarar verme.*

Muhammed Taragay'ın vasiyeti

Timur'un ilk yılları tarihi Keş şehrinde geçti. Burası Zümrad Vadisi'nin merkezinde olup havadar bir iklime, bereketli mahsulere ve yemyeşil otlaklara sahip bulunması nedeniyle Şehrisebz (Yeşilşehir) adıyla da anılıyordu. Timur çocukluğunun geçtiği ve çok sevdiği Şehrisebz'de sonradan Amed Saray (Aksaray) adını vereceği bir saray kurduracak ve kışları çoğu kez burada oturacaktır.

Küçüklüğünden itibaren annesinin ve babasının gözetiminde, öğretmenleri aracılığı ile iyi bir eğitim aldı. Beş yaşında Hoca İlgor köyünde Molla Ali Beg isimli öğretmeninden okuma yazma öğrendi. Babası, Timur'un dinî yönden de iyi yetişmesini arzuluyordu. Bu itibarla kıymetli din hocalarının yanına gittiğinde Timur'u da yanından ayırmıyordu.¹⁵

Yedi yaşına geldiğinde babasının şeyhi Şemseddin Külal'den ders almaya başladı. Şemseddin Külal, Timur'a kelimelerden ders verir, Kur'an-ı Kerim'i öğretir, ezberletirdi. Bir gün Kur'an-ı Kerim'in 91. Sûresi olan ve on beş âyetten müteşekkil Şems Sûresi'ni okuttu. Timur sûreyi kısa sürede ezberlemişti. Şeyh hazretleri buna çok şaşırdı ve sevindi. Muhammed Taragay'ı çağırıp, "Uzun yıllardır bu çocuk gibi kabiliyetli bir çocuk görmedim. Kısa bir sürede Şems Sûresi'ni ezberleyip beni kendisine hayran bıraktı," dedi.

Taragay sevincinden ellerini kaldırıp şöyle dua etti, "Ey Allah'ım, çocuğumu her türlü dertten beladan korusun, devasız hastalıklardan saklasın."

Hocası bir gün talebelerine, "Söyleyin bakalım, hangi şekilde oturmak en makbuldür?" diye sordu.

Herkesin bir oturuş şekli tarif etmesinden sonra Timur, “Oturuşun en makbulü kişinin namazda oturduğu şekildir,” diye cevap verdi. Hocası bu cevaptan fevkalade memnun kalmıştı. Timur’un tahsili ile daha yakından alakadar olmaya başladı. Hocalarının dikkatini çeken bir başka şey de Timur’un hem sağ hem de sol eliyle mükemmel yazı yazabilmesiydi. Tahsile başladığının üçüncü yılında Kur’ân-ı Kerim’i ezberlediği konusunda da rivayetler bulunmaktadır.

Babası Taragay onun çok iyi bir ilim ehli olmasının yanında harp sanatına da ilgi duymasını arzulamaktaydı. Kendisine sık sık, “Evladım, biz harp sanatı ile şöhret kazanan bir ecdadın torunlarıyız. Bunun için her tür silah kullanmayı da öğrenmen lazım,” diyordu.

Bu sebeple Timur dersten arta kalan zamanlarında arkadaşları ile kılıç kullanmak, ok atmak ve atıyla sürat koşuları yapmak suretiyle bu yeteneklerini geliştirdi. Bu konularda o kadar hevesli ve gayretliydi ki birkaç sene içerisinde akranları arasında sivrildi, mümtaz bir yere geldi.

Böylece güçlü kuvvetli, korkusuz, yiğit bir genç olarak büyüdü. At sürme, at üstünde ok atma, kılıç ve yay kullanma kabiliyetleri yüksekti. Süratle at koştururken bir attan diğerine rahatlıkla geçebiliyordu. Hatta en sevdiği antrenmanlardan birisinin üç tane atı yan yana koşturup birinciden ikincisine, ikincisinden üçüncüsüne geçip geri dönmesiydi denilmektedir.¹⁶

Her iki eliyle yazı yazdığı gibi aynı zamanda hem sağ hem sol kolu ile aynı mükemmeliyette kılıç kullanabiliyordu. Yüzmede de ustaydı. Öyle ki Ceyhun Irmağı’nın en akıntılı yerlerinde bir sahilden diğerine yüzerek gidip geri dönebiliyordu. Böylece maddi manevi ilimlerde tam olarak yetişmiş ve olgunlaşmıştı.

Timur’un genç yaşında ilgi duyduğu şeylerden biri de satranç oyunuydu. Babası Muhammed Taragay’dan bu oyunun kaidelerini, Hocası Şemseddin Külal’den ise hamleleri öğrenmişti. Bu sayede kısa zamanda kabiliyetli bir satranç oyuncusu olmuştu. Bu bilgi ona güçlü bir hafıza, geleceği görebilme, rakibe göre taktik geliştirme kabiliyetlerini verecekti.

Genç Timur, tabiatı gereği ağırbaşlı, sezgisi ve hisleri yüksek, parlak zekâlı, sanata ilgi duyan, bir konuya farklı yönlerden bakabilme yeteneği olan, sıradışı düşünce yapısı ile derin fikirlere sahip bir karakter taşıyordu. Karşısındaki kişilerin düşüncelerini anlayabilme ve samimiyetini çok çabuk çözebilme ferasetine sahipti. Etrafındaki kişilerin hangi konularda kabiliyetlerinin, istidatlarının olduğunu anlar ve ona göre hareket ederdi. Güzel ve etkili konuşması ile kendinden büyük de olsalar etrafındaki kişileri yönlendirmeyi, onları disipline ederek idaresi altına almayı, ikna etmeyi ve yönetmeyi çok iyi beceren bir yapıdaydı.

On altı yaşındayken bir bayram günü babasıyla birlikte kabristanlığa ziyarete gittiler. Babası yakınlarının kabirlerine okuduktan sonra Timur'a dönerek, "Oğlum, şu mezarlarda yatan bütün ecdadımız İslâm'a samimiyetle hizmet ettiler. Sen şu sözümü her zaman hatırında tut. Dünyadaki dinler içinde Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa'nın getirdiği dinden değerlisi yok. Zira bazı dinlerde dünyevi meselelere çok, ahirete az önem verilmektedir. Diğer dinlerde ise ahirete çok, dünyaya az önem verilir. İslâm dininde ise her iki dünyaya beraber bakılır. Senden isteğim, hiçbir zaman İslâm'dan ayrı kalma, ilim ehline, âlimlere daima hürmet göster. Âlimlerin sohbetinde olup, dinî ve dünyevi meselelerde sohbet etmeyi âdet haline getir. İmkânın yeterse mescit ve medreseler kur, onların içini süsle, mülkünden bir kısmını bu yerler için bağışla, hediye et. Oğlum, her zaman hatırında tut, göz önümüzde cilve yapan bu dünya tıpkı altın kâseye benzer. Fakat onun içinde zehirli yılanlar, akrepler vardır. Bu dünyaya gönül verme, bilesin ki dünyada hayırlı işler, ameller yapan insanlara övgü vardır."

Emir Timur babasının bu tavsiyelerini ömrü boyunca hatırdan çıkarmadı ve bu vasiyetle hareket etmeyi gaye edindi.

Genç Timur, bir gün alışveriş yapmış pazardan çıkıyordu. Karşısına güzel konuşan, kalender görünüşlü, insanlara tavsiyelerde bulunan, elinde yazılı bir kâğıt tutan biri çıktı. Timur daha önce bu adamı hiç görmemişti. Ak saçlı ve ak sakallı adam yolunu keserek

şöyle dedi, “Elimdeki yazının kıymetini bilerek bir altın verersen, ismin dünyanın sonuna kadar yaşayacaktır.”

Timur, adamın heybetinden ve söylediklerinden etkilenmişti. Acaba elindeki kâğıtta ne yazıyordu? Elini kesesine attı, acaba bir altına degecek bir şey miydi? Parası da ancak o kadardı. Karışık duygular arasında altını adama verdi.

Adam, Timur’un yüzüne dikkatlice baktıktan sonra, “Sen asil bir insana benziyorsun,” dedi, “senden ricam, eğer baban hayattaysa bu kâğıdı şimdi açma. Babanın yanına gittiğinde ona ver ve birlikte okuyun.”

Genç Timur büyük bir merakla babasının yanına gitti. Yaşadıklarını anlattı. Babası kâğıdı eline aldı ve birlikte açtılar. Kâğıttaki Farsça rubaide:

*Zulümle dünyada nam bırakmak olmuyor
Rüstem, İskender, Süleyman gelip geçti
Nöbetin sana da erişmesi yaklaşıyor
Dünyada sıran geldi mi iyilikle ünlen,*

dörtlüğü yazıyordu.

Babası, çok sevdiği şair Kamil Hocendi’ye ait olan bu mısraları okuyunca derinden etkilendi ve oğluna şöyle söyledi, “Evladım, altınını çok akıllıca bir işe sarf etmişsin. Şimdi altın verip aldığın bu hikmetli yazıya uymak için elinden geleni yapmalısın. Benim de sana vasiyetim, bu dörtlüğe uymandır.”

Emir Timur bu dörtlüğü hiçbir zaman unutmayacaktı.

Babasının askerlere liderlik yapmasını öğütlemesi ile 1355 yılında o dönemde bölgenin idaresini elinde bulunduran Kazagan Han’ın hizmetine girdi. Aynı yıl Caku Barlas’ın kızı Turmuş Aga ile evlendi. 1356 yılı sonbaharında bu evlilikten Ömer Şeyh isimli bir oğlu oldu. İkinci eşi Olcay Terken Aga ise Maverainnehr Emiri Kazagan Han’ın torunu ve Emir Hüseyin’in kız kardeşiydi. Ondan ise 1356 yılının yaz aylarında büyük oğlu Cihangir doğdu. Kazagan Han 1346

yılında idareyi eline almasından sonra, 1358 yılında damadı olan Tuğluk Timur tarafından öldürülmesine kadar bölgeyi idare etti.

Emir Timur nezdinde Kazagan Han'ın özel bir yeri vardı. Kazagan Han, Emir Timur'un savaşı yeteneğini ve diğer kabiliyetlerini sezmiş, ona askerleri içinde önemli bir yer vermişti. Ayrıca torunu olan Olcay Terken Aga'yı Emir Timur ile evlendirmiş ve bu evlilikten Cihangir Mirza doğmuştu.

Timur yirmi yaşında annesi Tekina Hatun'u, yirmi dört yaşında iken de babası Muhammed Taragay'ı kaybetti. Babasının vefat etmeden önce oğluna vasiyeti şöyleydi, "Kaderinde varsa hükümdar olursun. Ama ne olursan ol Müslüman ol. Hiç kimseye haksızlık yapma, hiç kimseye sebepsiz zarar verme. Birisinin hakkını hile ile yahut zorla alıp ona zulüm yapma. Doğruluk elbisesini giy."

TİMUR ÖNCESİ MAVERAÜNNEHR

Geldiler, yaktılar, yıktılar, öldürdüler, gittiler.

Cüveyni'nin Cengiz ordusu hakkında sözü

Emir Timur, tarih sahnesine çıkmadan önce bölge ne durumdaydı? Moğolların İslâm dünyasının içerisine bir ejderha gibi girmesiyle birlikte neler yaşanmıştı?

Başta Buhara, Semerkand ve Herat olmak üzere Maverâünnehr bölgesinde asırlardır ilim, fen ve sanatın merkezi olmuş âbidevi şehirler, Cengiz Han emrindeki Moğollar tarafından talan edilmiş haldeydi. Moğolların Türkistan'a hücumları dünyanın gördüğü en büyük felaketlerden biri idi. İbnü'l-Esir bu konuda şunları yazmıştı, "Dünya yaratıldığından bugüne böyle bir felaket görülmedi. Cengiz ve ordusunun belası her yerin üstüne düştü. Rüzgârın kovduğu bulut gibi her yeri talan edip gittiler."

Tarihçi Cüveyni de bu konuda şöyle demekteydi, "Geldiler, talan ettiler, yaktılar, öldürdüler, köle ettiler ve gittiler."

Gerçekten de Cengiz, İslâm ülkelerinin üzerine bir kâbus gibi çökmüştü.

Orduları 1219'da Orta Asya'ya saldırdılar. Otrar kuşatma altına alınarak zapt edildi. Cengiz'in oğulları Ögedey ve Çağatay, şehrin hâkimini yakalayıp, boğazından aşağı kızgın altın akıttılar. Bu davranış ondan sonra gelecek korkunç felaketlerin habercisiydi. Dehşet içindeki Harezmsâh Hükümdarı Alaaddin Muhammed, amansız bir takibin ardından, Hazar Denizi üzerindeki bir adaya firar etti ve kısa bir süre sonra da orada öldü. Refah içinde yüzen Buhara şehri ve hemen ardından Moğol hücumlarına karşı koyamayan Semerkand düştü. Cengiz'in gazabı, bu İslâm yurdunda tüm şiddetiyle hissedildi. Bu adam savaşmaktan ve kan dökmekten haz duyuyordu. Komutanlarına şöyle diyordu, "İnsanoğluna bahşedilen en büyük nimet, düşmanını kovalamak ve onu alt ederek, sahip olduğu her şeyi ele geçirmek, analarını, karılarını çocuklarını ağlatıp inletmek ve atlarına binmektir."

Neticede Türkistan'daki bütün şehirler yerle bir edildi. Bereketli tarlalar çöl oldu. Bağlar, bahçeler, yeşillikler kurudu. Gençler, çocuklar öldürüldü. Kadınlar köle oldu. Kütüphaneler, camiler, mescitler, medreseler, dergâhlar yıkılıp yok edildi. Şairler, âlimler, şeyhler ya öldüler veya başka memleketlere gitmek zorunda kaldılar.

Rivayet edilir ki, Moğol baskınlarından birisinde yine şehir yerle bir edilip, masum kurbanların çığlıkları iştilirken altmış altı yaşında olan Cengiz Han, danışmanlarından Kadı Vahideddin Fuşancı'ye şöyle sordu, "Söleyin, ölümünden sonra namım nasıl anılır, adamlar bizi hatırlarlar mı?"

Danışmanı cevap verdi, "Han'ım, eğer bir kaşık kanımdan vazgeçerseniz doğrusunu söyleyeyim."

Cengiz, "Affettim, doğrusunu söyle," dedi. "Han'ım, Hakan adamın namı, diri adamlar olan yerde hatırlanır. Seferlerinizde, askerlerinizin kılıçları altında canlı adam kalmaz hale geldi. Evler, şehirler yakıldı, yıkıldı. Bu büyük kan deryasında hem sizin hem de askerlerinizin hatırası yok olup gider," diye cevap verdi.

Cengiz Han bu cevaba çok sinirlendi. Önceden affetmiş olmasaydı Kadı'nın öldürülmesi kesindi. Arkasında kana boğulan ve yanan şehre dönüp bakarak, "Ben seni ferasetli, âlim bir adam diye bilirdim, yanılmışım," dedi. "Sen ahmak ve cahil imişsin. Şunu unutmayın ki benim adım bu kılıçların döktüğü kanlarla ebedilik defterine yazılmaktadır. Benim ölümünden sonra namım bin yıl devam edecek. Bu adamların çocukları ve onların çocukları beni korku ve dehşet ile hatırlayacaklar."

Cengiz Han'ın orduları geçtikleri şehirleri ve ülkeleri harabeye çeviriyorlardı. Moğol baskınları sonrasında Maveräünnehr'de kan ve gözyaşı yıllarca dinmeyecek, çekilen zulüm asırlarca unutulmayacaktı.

Ta ki Emir Timur tarih sahnesine çıkana kadar.

CENGİZ HAN'DAN SONRA

Cengiz Han'ın açtığı kanlı dönem, 1227 yılında ölümünden sonra da devam etti. Bıraktığı büyük imparatorluk, Cuci, Çağatay, Ögedey ve Tuluy isimli dört oğlu arasında paylaşıldı. Ama Moğol baskınları ve yağması devam ediyordu. Oğullarından Cuci, Cengiz'den altı ay önce ölmüştü. Geriye kalan oğullarından Ögedey babasının sağlığında halef tayin edildi ve 1229 yılında Han ilan edildi.

Cengiz, ikinci oğlu Çağatay'a doğuda Uygur ülkesinden başlayarak, batıda Buhara ve Semerkand da dâhil, Ceyhun'a kadar olan bölgeleri vermişti. Çağatay babasının sağlığında, *Yasa* yani Cengiz Han'ın derlediği millî hukuku en iyi bilen, örf ve âdet meselelerinde en büyük yetki sahibi olan kişiydi. Kanunların uygulanmasında, sertlik ve acımasızlıkta babasının yolundan gidiyordu.

Moğol sisteminde göçebelik hâkimdi ve şehirlerde yerleşime müsaade edilmiyordu. Şehir yerleşimleri idareye muhalefetin merkezleri olarak görülüyordu. Nitekim Ögedey, Herat şehrinin yeniden kurulmasına ferman verdiğinde Çağatay, kardeşine, "Bu yaptığın babamızın siyasetine ve yoluna zıt!" diyerek engel olacaktı.